

Yana Kybich*Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (Chernivtsi, Ukraine)*

Five Years later: How British Public Opinion has Changed since the Referendum on Leaving the EU

The article is devoted to the study of changes in public opinion in British society in the context of Britain's withdrawal from the EU. The British views on the Brexit process and its consequences for the state and citizens have been studied. The attitude of British citizens to signing a trade agreement with the European Union is analyzed. It looks at how public opinion has changed five years after the fateful «divorce» from the European Union and whether the British regret the choice made. It was found out which category of voters voted for the «Leave» campaign and which groups of voters changed their opinion about Brexit.

Statement of a scientific problem and its significance. Britain is changing. In the light of the events of the last five years, Brexit has invaded and radically changed stability to political uncertainty, and the referendum that spawned it has violated many other aspects of public opinion. The United Kingdom made its choice in a referendum on June 23, 2016, but this does not mean that the debate on this topic is over. Citizens are still worried about whether the right choice has been made, as individual voters may have changed their minds about how they should vote on that fateful day. After the referendum, some of the voters who supported the Leave campaign became Brexiters and vice versa. But what made them change their point of view so radically? This, in turn, inevitably raises the question of whether the majority that supported leaving the European Union in June 2016 would stand the test of time.

The purpose of this article is to examine the changes in British public opinion regarding the withdrawal of the United Kingdom from the EU and the consequences of this process.

The main conclusions have obtained. Summarizing the statistics from the UK polls conducted after 2016 by leading think tanks and world-class research institutes, it should be noted that a second ballot would have the opposite effect and a majority would be supported by Remain supporters. Today, Britain is still divided over Brexit and its consequences. With minimal percentage fluctuations remains the division of society into those «Leave» and «Remain».

Keywords: *Brexit, polls, public opinion, Leave, Remain, agreement with the EU*

Яна Кибіч*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці, Україна)*

П'ять років по тому: як змінилася громадська думка британців після референдуму про вихід з ЄС

Стаття присвячена дослідженню змін у громадській думці британського суспільства в контексті виходу Великобританії з ЄС. Досліджено погляди британців на процес Brexit, його наслідки для держави та громадян. Проаналізовано ставлення мешканців Британії до підписання торгової угоди з Європейським Союзом. Розглянуто як саме змінилась громадська думка через п'ять років після доленосного «розлучення» з Євросоюзом та чи шкодують британці про зроблений вибір. З'ясовано яка категорія виборців голосувала за кампанію «Leave» та які групи виборців змінили свою думку стосовно Brexit.

Постановка наукової проблеми та її значення. Британія змінюється. У світлі подій останніх п'яти років необхідно сказати, що Brexit ввірвався та кардинально змінив сталість на невизначеність у політичному порядку денному, а сам референдум, який його породив, порушив інші численні аспекти громадської думки.

Великобританія зробила свій вибір на референдумі 23 червня 2016 року, але це не означає, що дебати на цю тему завершилися. Громадяни все ще стурбовані, чи був зроблений правильний вибір, так як окремі виборці могли змінити свою думку, яким чином вони мали б проголосувати того рокового дня. Після референдуму частина виборців, які підтримували кампанію «Leave», стали Brexiters і навпаки. Але що змусило їх так радикально змінити свою точку зору? А це в свою чергу неминуче викликає питання про те, чи більшість, яка підтримала вихід з Євросоюзу в червні 2016 року, витримала б випробування часом.

Мета даної статті полягає у дослідженні змін британської громадської думки стосовно виходу Сполученого Королівства з ЄС.

Основні одержані висновки. Узагальнюючи опрацьовані статистичні дані опитувань громадян Великобританії після 2016 року, які були проведені провідними аналітичними центрами та дослідницькими інститутами світового рівня слід зазначити, що повторне голосування мало би протилежний результат, і більшість отримали б прихильники кампанії «Remain». Британія донині залишається розділеною у питаннях стосовно Brexit та його наслідків. З мінімальним відсотковими коливаннями залишається поділ суспільства на тих то «за» і «проти».

Ключові слова: Brexit, опитування, громадська думка, «Leave», «Remain», угода з ЄС

Вступ.

Актуальність. У 2016 році 17,4 мільйона людей проголосували за вихід Великобританії з Європейського Союзу. Але є тисячі людей, які змінили свою думку і проголосували б по-іншому під час другого опитування. Для багатьох у Британії це славетний день. Вихід з ЄС для тих, хто цього хотів, є моментом відновлення незалежності, повернення суверенітету та повернення контролю. Вони сподіваються, що це викреслить європейський аргумент із життя Британії. Для інших 1 січня – це просто момент полегшення. Війни щодо Brexit тривали вісім довгих років, з того моменту, коли Девід Кемерон привів консерваторів до референдуму в січні 2013 року. Відхід Великобританії залишається трагічною національною помилкою для майже половини британського електорату. Роль антиєвропейської преси у реалізації цього сценарію була вирішальною, тому і наслідки стали очевидними. Brexit завершено, але він не закінчений. Напруженість у суспільстві стосовно цього питання зростає, дебати тривають як в самій Британії так і за її межами, і це зумовлює актуальність нашого дослідження.

Аналіз досліджень і публікацій.

Найголовніше в контексті цього процесу полягає у з'ясуванні громадської позиції як прихильників кампанії «Leave» (за вихід з ЄС), так і тих хто був за «Remain» (прибічників

залишення в ЄС) щодо результатів референдуму. Український доробок цього напрямку політичних досліджень наразі лише починає накопичувати аналітичні матеріали, так як практичні дослідження медійної участі в масштабних політичних трансформаціях в Європі, а зокрема в Великобританії, проводяться значно рідше. Це можна пояснити новизною наукової проблематики та значним обсягом інформації, які потребують детального, кропіткого вивчення.

В Європі, в епіцентрі подій, ряд університетів, аналітичних центрів і асоціацій приділяє особливу увагу темі Brexit, проводячи дослідження, лекції та дискусії. Для прикладу, в статті проаналізовано дослідження Національного центру соціальних досліджень із назвою «Has Brexit been a success? The public's perspective» автором якого є Джон Кертис – професор, політолог, старший науковий співробітник університету Стратклайд (Curtice, 2021). Варто відзначити також науковців С. Уолгрейв, Дж. Лефеве, М. Хуг, чийі праці стосуються саме вивчення поведінки виборців, її закономірностей та трансформації в залежності від різних факторів (Walgrave, Lefevre, & Hooghe, 2010). У своєму нещодавньому дослідженні «Why Britain voted to leave the European Union» Кларк, Гудвін і Уайтлі простежують ставлення до ЄС ще до 2004 року і нагадують нам, наскільки нестабільна думка населення була на цю тему (Clarke, Goodwin, &

Whiteley, 2017). Чималу кількість опитувань про поведінку виборців, демографічні показники та соціально-політичні настрої, було проведено у British Election Study, NatCen Panel та British Social Attitudes Survey (Swales, 2017). У статті також використано аналітичні дані опитувань, що проводились провідним дослідницьким консалтингом, що спеціалізується на корпоративній репутації, державній політиці та комунікаціях Savanta ComRes (Centre for Brexit, 2020). Доцільно нагадати про агентство зі стратегічної аналітики, яке проводить політичні опитування Opinium (UK: The Public, 2020). Опитування та аналітичні записки Kantar (провідна світова компанія з питань даних, аналізу та консалтингу) дали змогу дослідити тенденції змін політичних вподобань британців та їхні настрої стосовно кінцевого результату референдуму про вихід Британії з ЄС (Polling GB, 2020).

Мета даної статті полягає у дослідженні змін британської громадської думки стосовно виходу Сполученого Королівства з ЄС.

Для об'єктивного досягнення визначеної мети авторкою було використано низку загальних та спеціальних методів. Зокрема, у межах застосування неоінституційного підходу до дослідження еволюції громадської думки британців після виходу з ЄС авторка використала методи порівняння, індукції та дедукції, контент- та івент-аналізу, ретроспективний та статистичний.

Результати дослідження.

Згадаємо, що думки щодо членства Великобританії в ЄС є абсолютно нестабільними. До прикладу 53,8% британської громадськості хотіли, щоб Великобританія вийшла з ЄС у червні 2011 року, цей відсоток скоротився до 37,0 у травні 2015 року і знову виріс у понад 50%

у 2016 році, коли відбувся референдум.

П'ять років після референдуму про Brexit, Великобританія залишається глибоко розділеною стосовно теми виходу з Європейського Союзу. Деякі дослідження твердять, що повторне голосування мало би протилежний результат, і більшість отримали б прихильники залишення у союзі.

Згідно з дослідженням, опублікованим у червні 2021 року Національним центром соціальних досліджень, автором якого є політолог Джон Кертис, 82% людей проголосували б так само, як і в червні 2016 року (Curtice, 2021).

Дослідження, засноване на 12 опитуваннях за випадковою вибіркою з 2000 дорослих, у період з вересня 2016 року до січня 2021 року, також виявило, що якби референдум провели тепер, то кампанія «Remain» виграла отримавши 53% голосів британців. Але якби питання було поставлено чи варто знову приєднуватися до ЄС, результат був би 52%-48% не на користь возз'єднання з Європейським Союзом.

Згідно з даними дослідження «Has Brexit been a success? The public's perspective» (Curtice, 2021) більшість тих виборців, хто голосував на референдумі про вихід з ЄС, переважно не змінили свою думку (див. Таблицю 1). Хоча, були і певні коливання в кількості тих людей, які проголосували би так само, як вперше. Це прослідковується восени 2016 року, коли 96% виборців віддали б свій голос за те щоб залишитися в ЄС, а 88% прихильників «виходу» з союзу заявили, що знову проголосували б так само. І навіть останні цифри за січень 2021 року складають 86% та 78% відповідно. Але, незважаючи на такі дані, це все ще означає, що понад чотири з п'яти (82%) тих, хто проголосував у 2016 році, голосуватимуть так само.

Таблиця 1

Table 1: Vote Intention in a Second EU Referendum by Reported Referendum Vote, September 2016-January 2021

Vote intention	Sept 2016			Feb 2017			July 2017		
	Remain	Leave	Abstained	Remain	Leave	Abstained	Remain	Leave	Abstained
	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Remain	96	8	43	92	8	39	93	10	50
Leave	2	88	32	7	88	28	4	88	26
Would not vote	2	4	25	2	3	33	3	3	23

Vote intention	Oct 2017			June 2018			Feb 2019		
	Remain	Leave	Abstained	Remain	Leave	Abstained	Remain	Leave	Abstained
	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Remain	90	10	48	90	12	49	89	13	56
Leave	9	84	28	6	82	24	8	79	19
Would not vote	1	6	24	4	6	27	3	8	25

Vote intention	Mar 2019			Sept 2019			Nov/Dec 2019		
	Remain	Leave	Abstained	Remain	Leave	Abstained	Remain	Leave	Abstained
	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Remain	87	14	50	87	13	50	91	11	58
Leave	7	74	22	7	77	24	7	83	19
Would not vote	6	12	29	6	10	26	2	7	23

Vote intention	Feb 2020			July 2020			Jan 2021		
	Remain	Leave	Abstained	Remain	Leave	Abstained	Remain	Leave	Abstained
	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Remain	88	11	49	87	10	48	86	9	46
Leave	7	84	24	7	80	20	8	78	23
Would not vote	4	5	27	6	9	31	6	13	30

Note: Those who said they did not know how they would vote or who refused to say how they would do so have been excluded from the denominator on which the figures in this table are based.

Водночас, протягом останніх п'яти років «Leave» виборці дещо рідше, ніж їхні противники «Remain», заявляли, що знову проголосують так само. Це певною мірою пояснюється тим, що «Leave» виборці частіше говорили, що не проголосують вдруге, та частіше ніж виборці «Remain», сказали, що зараз проголосують протилежним чином. Саме тому актуальним залишається питання про те, чи більшість, яка підтримала референдум про Brexit у червні 2016 року, витримала б випробування часом.

Інші підстави переконатися у тому, чи так це, можна вивчивши дані про тих, хто не голосував у 2016 році. Приблизно 25-30% цієї групи говорили, що не проголосують на другому референдумі про вихід з ЄС, серед решти голосів існує послідовна перевага «Remain» – 46% над «Leave» – 23% (Curtice, 2021). Правда, розрив в останньому опитуванні дещо менший, ніж це було протягом останніх трьох років. Але все ще виникає питання, чи насправді результат референдуму 2016 року відображав погляд більшості.

Сер Джон Кертис, старший науковий співробітник Національного центру соціальних досліджень та професор політики Університету Стратклайда, зазначив: «П'ять років минуло і все ще важко стверджувати, що референдум про Brexit мав беззаперечний успіх. Схвалення угоди, досягнутої з ЄС має свої обмеження. Незважаючи на те, що частина виборців «Leave» шкодують про своє рішення, зрештою, така ж кількість виборців «Remain» переконані, що Brexit – все-таки хороша ідея після всіх труднощів і затяжного процесу розлучення. Британія все ще більш-менш рівномірно розділена в цьому питанні, так само, як це було п'ять років тому» (Brexit: The public's, 2021).

Такі результати свідчать, що нинішньому прем'єр-міністру Борису Джонсону та його уряду, ще належить чимало зробити, аби переконати «Remain» виборців у перевагах виходу з блоку після періоду переломних ситуацій після референдуму, який вразив фінансові ринки та торгівлю. Відносини Великобританії з ЄС стають все більш сумними після того, як розлучення було завершено наприкінці минулого року, що відзначилося напруженістю щодо Північної Ірландії, правами риболовлі та доступом до фінансових послуг.

Однак достеменно невідомо, хто змінив свою точку зору щодо членства Британії в ЄС, і що стало вирішальним у цьому прагненні змінити свою позицію. Чи це були, в першу чергу, незаангажовані, нейтральні виборці, які почали більше вникати в ідеологію кампанії про вихід? Або це стало характерно для категорії добре поінформованих та залучених громадян,

які докорінно перейшли від підтримки кампанії «Remain» до підтримки опонентів «Leave»? Знання цього допоможе нам зробити достовірні прогнози щодо майбутніх тенденцій сприйняття Brexit. Якби ті, хто змінили свої преференції в основному були залученими, активними виборцями, які уважно стежили за новинами, можна було б говорити про те, що, підтримка кампанії про вихід почне знижуватися, якщо розпочнеться економічна криза і виною цьому стане Брекзит. На відміну від цього, якщо ж мінливість є проявом іншої категорії виборців, які легко піддаються агітації та не мають власної чіткої позиції, передбачити майбутній розвиток подій може бути складніше.

Науковці оцінювали цю зростаючу мінливість дуже по-різному. Деякі вважають, що це призвело до неефективного уряду, короткострокової політики та популізму, оскільки політики повинні постійно і негайно реагувати на примхливих виборців. Політологи, як правило, зображують нестабільних виборців як незацікавлених та неінформованих людей, які реагують на примхи та поглинаються власними інтересами (Walgrave, Lefevere, & Hooghe, 2010).

Інша когорта науковців сприймають це явище більш позитивно. Вони розглядають мінливого виборця як поінформовану та зацікавлену особу, яка хоче проголосувати за складання повноважень уряду, якщо цей уряд вважається неефективним або не виконує обіцянок. На їхню думку, демократія потребує, щоб ці вільні від юридичних, соціальних чи політичних обмежень громадяни залишалися чуйними, прихильними до свого виборчого корпусу і не вироджувалися в склеротичну політичну систему, що обслуговує лише еліту (Dalton, 2004).

У своєму нещодавньому дослідженні «Why Britain voted to leave the European Union» Кларк, Гудвін і Уайтлі простежують ставлення до ЄС ще до 2004 року і нагадують нам, наскільки нестабільна думка населення була стосовно цієї теми. Використовуючи щомісячні опитування ECMS, які запитували респондентів, чи схвалюють вони членство Великобританії в ЄС, Кларк та інші виявили, що за 12 років у середньому 44,7 % схвалювали, а 42,9 % – не схвалювали. Однак у ставленні населення Великобританії до ЄС відбулися значні коливання. Схвалення коливалося від мінімуму в 34,7% у червні 2011 року до максимуму в 52,3% у червні 2005 року. Несхвалення ж варіювалося від мінімуму в 34,4% у березні 2005 року до максимуму в 53,5% у червні 2011 року. (Clarke, Goodwin, & Whiteley, 2017).

При аналізі факторів, що впливають на ці коливання, автори скептично ставляться до пояснень на основі змін у сприйнятті

національної ідентичності, які, на їхню думку, є відносно стабільними. Натомість вони базують свої пояснення на «теорії валентності», висунутої Батлером та Стоксом у 1969 року, яка стверджує, що голосування насамперед визначається тим, наскільки виборці вірять, що різні партії виконують політичні питання, котрі викликають широкий консенсус щодо бажаних результатів. Тому автори стверджують, що підтримка ЄС значною мірою залежить від сприйняття ефективності ЄС у досягненні бажаних цілей, таких як процвітання, безпека та співвідношення ціни та якості.

Другий постулат «валентності», згідно з авторами, стосується ефективності уряду в контролі за імміграцією. Таким чином, люди більше підтримують ЄС, коли економіка Великобританії працює добре, і менше підтримують його, коли в союзі виникають проблемні ситуації не зручні для Британії, та коли імміграція стає неконтрольованою. З огляду на це, зростання анти-європейських настроїв після 2011 року найкраще пояснюється поширеним переконанням, що Єврозона переживає численні кризи, з якими вона погано справляється, включаючи борги, безпеку та біженців, і тим що уряд Великобританії зазнає невдач у спробах контролювати імміграцію. Теорію валентності можна вважати однією з «оптимістичних перспектив».

Тим не менш, на початку кампанії з референдуму щодо виходу з ЄС підтримка виходу та залишення виявилася відносно рівномірно збалансованою. Тому найважливішим для цього аналізу змін у моделях підтримки між січнем 2016 року та січнем 2017 року є те, що сталося під час та після кампанії референдуму. Дослідницька література з цього питання все ще досить обмежена, але звіт NatCen на тему «Understanding the Leave Vote» дає корисну відправну точку (Swales, 2017). В їх аналізі зазначається, що неодноразові опитування британського суспільного настрою між 1992 та 2016 роками показують довгострокове зростання євроскептицизму, що зросло з 10% у 1992 році до 28% у 2015 році. Аналіз цих даних також показує, що переломний момент стався після травня 2016 року. Основне пояснення криється в наслідках самої кампанії референдуму. Виборці не були переконані економічними аргументами проти виходу з ЄС, висунутими кампанією «Залишитися», і це призвело до явного зменшення їх підтримки під час кампанії. З іншого боку, кампанія «Вихід», збільшила свою підтримку, створивши ширшу коаліцію виборців, що віддають їй перевагу, з різних причин, включаючи занепокоєння щодо імміграції.

Опитування провідним дослідницьким консалтингом, що спеціалізується на корпоративній репутації, державній політиці та комунікаціях Savanta ComRes показало, що 51% респондентів проголосували б за «Залишитися», тоді як 49% проголосували б за «Вихід» (Brexit Five-year, 2021).

Опитування також показало, що дуже невелика кількість виборців людей змінили свої погляди після референдуму 2016 року. Лише 6% Remainers заявили, що зараз проголосують за «Вихід», а 7% виборців тепер змінили б свій голос на «Залишитися».

Кріс Хопкінс, політичний дослідник компанії Savanta ComRes, сказав: «Це опитування приурочене до п'ятирічної річниці голосування за Brexit показує, що країна, настільки ж розділена, як вона була під час кампанії» (Brexit Five-year, 2021).

Опитування також виявило, що якщо це питання звучатиме інакше, і запитати виборців про можливість повторного вступу до ЄС – то більшість людей вважатимуть за краще залишитися за межами торгового блоку, а не приєднатися до нього. Однак, результат, знову ж таки, був би з мінімальним відривом, і лише 51 % респондентів висловилися за те, щоб залишатися поза ЄС.

Цікаво, що трохи більше 30% респондентів вважали Brexit успішним політичним ходом, а 34% заявили, що це була невдала ідея.

Єдина сфера, де опитувані громадяни, схоже, погодилися, – це єдність – 51% респондентів сказали, що Brexit зробив країну більш розділеною, порівняно з 13%, які вважають, що Великобританія є більш об'єднаною зараз, ніж це було п'ять років тому.

Сьогодні, ключовим джерелом гіпотетичної зміни розстановки нових результатів голосування стають ті, хто не голосував у 2016 році. Але відкритим залишається питання з якою ймовірністю потенційні виборці забажають брати участь у будь-якому майбутньому голосуванні.

І, крім усього цього, ще присутнє поняття про ідентичність. Дослідження NatCen (Swales, 2017) показало, що за вихід проголосували 66% тих, хто має соціально-консервативні погляди, і лише 18% соціал-лібералів. Цікаво, що, близько 80% голосів, поданих у червні 2016 року, можна було передбачити позицією виборців щодо ЄС, на основі опитування у 2010 році.

На основі чималої кількості даних опитування про поведінку виборців, демографічні показники та соціально-політичні настрої, які були проведені у British Election Study, NatCen Panel та British Social Attitudes Survey виділяють три групи виборців, які проголосували за вихід (Swales, 2017, p. 27):

- економічно обділені, анти-імміграційні. Це націоналістичні, найбільш анти-імміграційно налаштовані громадяни, що мають найменші економічні ресурси. Вони є основою підтримки UKIP і в минулому були політично відстороненими.

- Заможні євроскептики. Ця група більш консервативна, ніж UKIP, і більш середній клас. Так, вони є анти-імміграційними, але вони також зацікавлені у незалежності Великої Британії.

- Старші робітничі класи. Вони мають низькі доходи та мало формальної кваліфікації, але не відчують себе бідними чи погано освіченими. Вони стурбовані імміграцією та зміною ідентичності, але соціально відрізняються від першої групи. Таким чином, голосування за вихід було підкріплено здатністю кампанії зібрати широку коаліцію.

Світова організація, що займається дослідженням міжнародним даних та аналітики YouGov регулярно ставить людям запитання: «Як Ви вважаєте, вихід Великобританії з Європейського Союзу був правильним чи не правильним рішенням?».

За останні три місяці 2020 року в середньому 39% респондентів сказали, що це рішення було правильним, а 49% – неправильним (The Times Survey, 2019).

Ці цифри подібні до тих, які були записані YouGov за три місяці до офіційного виходу Великобританії з ЄС наприкінці січня. Тоді 40% сказали, що рішення було правильним, а 49% – неправильним.

Розподіл поглядів виглядає ще більш різким, коли виборців запитують, як би вони голосували зараз, у відповідь на питання, яке з'явилося у бюлетені для голосування на референдумі 2016 року: «Чи має Сполучене Королівство залишатися членом ЄС чи вийти з ЄС?».

В останні місяці кілька опитувань ComRes, Deltapoll та YouGov знову поставили це питання. У середньому вони виявили, що 53% проголосували б «Remain», а 47% – «Leave».

Звичайно, з огляду на те, що Великобританія зараз вийшла з ЄС, «Remain» більше не є варіантом. Така ситуація породила інше питання, чи варто Великій Британії залишатися поза ЄС або подати заяву про її приєднання.

У кількох своїх останніх опитуваннях Kantar (провідна світова компанія з питань даних, аналізу та консалтингу) запропонувала респондентам вибрати між цими двома варіантами. В результаті – 51% підтримали перебування поза межами ЄС і 49% підтримали варіант з приєднанням (Polling GB, 2020). Це вказує на те, що країна все ще розділена посередині Європи.

Після референдуму мало виборців змінили свою думку. Згідно із статистичними даними

цього опитування 86% тих, хто проголосував «Залишитися» у 2016 році, заявляють, що знову проголосували б за те щоб Великобританія залишилась у складі Євросоюзу, тоді як 81% тих, хто підтримав «Вихід», заявили, що проголосували б за Brexit ще раз.

Подібним чином, 89% виборців кампанії «Remain» вважають, що це рішення було неправильним, а 81% виборців «Leave», в свою чергу, притримуються думки, що зробили правильний вибір проголосувавши за вихід Британії з Європейського Союзу.

Згідно з результатами опитування Kantar, лише кожен восьмий (12%) прихильників «Remain» схильні думати, що Велика Британія повинна залишатися поза ЄС, тоді як лише 8% прихильників «Leave» вважають, що Великобританія повинна подати заяву про приєднання (Polling GB, 2020).

Референдум ЄС викликав великі розбіжності, підкреслюючи широкий спектр соціальних, географічних та інших відмінностей серед громадськості Великобританії. Цей етап сучасної історії скоріше не про традиційні битви між лівими та правими, а більшою мірою про ідентичність та цінності (лібералізм проти авторитаризму). Це сильний знак того, що так звані «культурні війни» США мали серйозний вплив на розвиток подій у Великобританії.

Перемога «Leave» стосувалася не лише демографії, хоча очевидно, що вік, рівень освіти, дохід та зацікавленість у пресі – все це пов'язано з вірогідністю голосування за вихід з ЄС. Питання ідентичності було абсолютно точно пов'язане з голосуванням про вихід, бо, так зване, почуття зміни чи навіть часткової втрати національної ідентичності стало критично відчутне в Британії з плином часу.

Кампанія «Вихід» набула більшого резонансу у громадськості. Змогла дати більшої впевненості в тому, що вихід із ЄС матиме неабиякий вплив на імміграцію та незалежність. Зосередженість кампанії «Залишитися» на економічних ризиках, в результаті, стала менш переконливою.

Цілком закономірно, що найневідкладнішим питанням щодо Brexit, яке неабияк турбувало як пересічних громадян так і діячів на державному рівні стало питання, яке полягало в тому, чи погодиться Велика Британія на майбутні відносини з ЄС, або вийде з єдиного ринку ЄС без угоди.

Опитування наглядно демонструють, що більшість виборців воліли б щоб відносини з ЄС були підкріплені угодою, але все одно не готові були піти на поступки і за будь-яку ціну, за не вигідних для Британії умов погодитись на підписання договору. Меншість готова була залишити блок навіть без угоди. Між іншим,

прихильники Remain and Leave сприйняли вибір дуже по-різному.

YouGov виявив, що 66% виборців віддали перевагу складанню угоди, тоді як 15% погодилися на вихід без неї. Опитування Kantar, в свою чергу, показують підтримку угоди на більш скромні 44%, та транслюють, що 21% респондентів не підтримують угоди. Решта опитуваних не змогли визначитись і знали, чи краще з угодою чи без неї (Brexit: How do, 2020).

Світові та британські аналітичні центри, агентства та організації активно моніторять коливання змін у громадській думці британців щодо розлучення Сполученого королівства з ЄС. Інші опитування пропонували респондентам більш складний вибір, але значною мірою виявили таку саму картину.

Savanta ComRes є провідним дослідницьким консалтингом, що спеціалізується на корпоративній репутації, державній політиці та комунікаціях. Дослідження ComRes показує, що у середньому 37% опитуваних вважають за краще укладання угоди з ЄС, а 21% респондентів вважали б за краще не укладати угоду. Також 19% учасників опитування схилиються до думки, що необхідним є продовження перехідного періоду до укладення угоди (Centre for Brexit, 2020).

Тим часом відзначене нагородами провідне агентство зі стратегічної аналітики, яке проводить політичні опитування Opinion показує, що лише 16% вважають за краще не укладати угоду, тоді як 26% підтримували угоду, яка означала б «чистий розрив» з ЄС. Водночас, 18% хотіли угоди, яка дозволила б Великій Британії тісно співпрацювати з ЄС, тоді як 26% вважали, що приєднання Британії до ЄС буде найкращим варіантом (UK: The Public, 2020).

Проте підтримка виходу без угоди була набагато вищою серед виборців Leave кампанії. Дані Kantar свідчать, що 35% виборців «Leave» вважають за краще залишити ЄС без угоди, тоді як 34% підтримали укладання угоди з Євросоюзом (Polling GB, 2020). ComRes показує, що опитувані громадяни висловлюють підтримку обох варіантів в однаковій кількості 38% (Centre for Brexit, 2020).

Хоча більшість виборців в опитуваннях віддали перевагу виходити з ЄС, уклавши угоду, це не обов'язково означало, що вони проти того, щоб вийти з Європейського Союзу без угоди в разі незручних та не вигідних умов для Британії.

У запитанні до громадян Opinion поцікавилися, яким буде кінцевий результат, якщо Великобританія та ЄС не зможуть досягти угоди до кінця 2020 року. 35% усіх виборців та 69% прихильників «Leave» відповіли, що Великобританія має залишити ЄС без угоди (UK: The Public, 2020).

Це свідчить про те, що для людей вибір подальшого майбутнього Британії залежав від ціни, яку потрібно заплатити, вони не готові погоджуватись на будь-які умови, що суперечать вигоді та перспективі розвитку самої Британії.

Deltapoll – це незалежна консалтингова компанія, заснована у 2017 році. За даними їх опитувань 38% усіх виборців вважали, що Великобританія повинна бути готова йти на компроміс, щоб укласти угоду, але більше 41% стверджували, що Великобританія не повинна більше йти на компроміси (Deltapoll Survey Results, 2018).

Висновки.

Через п'ять років досить важко стверджувати, що референдум про Brexit був беззаперечним успіхом для британських громадян. Безумовно, люди мали сумніви і були стурбовані, коли ситуація з переговорами зайшла в тупик. Очікування та сподівання виборців які голосували за вихід з ЄС щодо того, як Brexit вплине на питання імміграції та економіки не відрізняються від тих, якими вони були в 2016 році. Проте ентузіазм населення щодо угоди, досягнутої з ЄС, є помірним. Принаймні меншість хотіла б піти без угоди, тоді як інші виборці очікують, що угода призведе до більш віддалених відносин, ніж вони хотіли б. Але, мабуть, варто відзначити, що британці завжди сумнівалися стосовно того, яким буде результат самого Brexit, і чи вдасться таки позбавитися впливу ЄС від якого вони сподівалися врятуватися.

Аналіз безлічі опитувань провідних аналітичних центрів дають змогу сказати, що нині немає жодних ознак того, що результат процесу Brexit спонукав багатьох виборців кампанії «Remain» прийняти і погодитись із тим, що сталося. Хоча багато з них підтримують перспективу скорочення імміграції, сьогодні виборці які прагнули щоб Британія залишилась в ЄС навіть більш скептично ставляться до економічних наслідків, ніж п'ять років тому. Вони розуміють, що угода, досягнута з ЄС, все таки є кращим варіантом, аніж вихід без угоди, але досить великий відсоток опитуваних стурбовані тим, що майбутні відносини Великобританії стануть більш відстороненими, ніж вони хотіли б. У підсумку, хоча деякі з них зараз проголосували б за те, щоб залишитися поза ЄС, переважна більшість Remain виборців, не тільки проголосували б «Залишитися», але й проголосували б за приєднання до ЄС.

Зрештою, якими б не були сумніви щодо угоди, більшість Leave виборців все одно знову віддали б свій голос так само як і в 2016 році. Не можна стверджувати, що багато з них шкодують про те, що віддали свій голос за підтримку виходу Великобританії з блоку.

Тим не менш, все ще залишається питання, чи мав би Brexit такий же успіх сьогодні як і на момент виходу Великобританії з ЄС. Такі сумніви виникають не просто тому, що деякі виборці «Leave» змінили свою думку, а й тому, що ті, хто не голосував у 2016 році згідно сучасних опитувань є більш схильними до підтримки «Remain», ніж «Leave».

Численні опитування громадян Сполученого Королівства впродовж останніх п'яти років різноманітними впливовими дослідницькими інститутами показують, що

Британія донині залишається розділеною в питаннях стосовно Brexit та його наслідків. З мінімальним відсотковими коливаннями залишається поділ суспільства на тих хто «за» і «проти». Звичайно є й відсоток людей які змінили свої преференції, обдумали і тепер підтримують колишніх опонентів. Але такі зміни є в обох таборах, тому в кінцевому результаті ситуація залишається такою ж як і була в 2016 році. Саме тому існує великий потенціал для продовження дебатів щодо Brexit.

REFERENCES

- Brexit: How do voters now feel about it? (2020). BBC News. Retrieved from <https://www.bbc.com/news/explainers-55416939>.
- Clarke, H., Goodwin, M. & Whiteley, P. (2017). Brexit: Why Britain Voted to Leave the European Union. Cambridge University Press, Cambridge.
- Curtice, J. (2021). Has Brexit been a success? The public's perspective. Retrieved from <https://whatukthinks.org/eu/wp-content/uploads/2021/06/WUKT-Brexit-Analysis-v4.pdf>.
- Dalton, R. J. (2004). Democratic Challenges, Democratic Choices: The Erosion of Political Support in Advanced Industrial Democracies. Oxford, Oxford University Press.
- Deltapoll Survey Results. (2018). Deltapoll. Retrieved from http://www.deltapoll.co.uk/wp-content/uploads/2018/12/Deltapoll_Europe_181217.pdf.
- Polling GB. (2020, Dec.). Kantar. Retrieved from <https://www.kantar.com/inspiration/politics/brexit-barometer-reveals-widespread-concerns-over-negotiations>.
- UK: The Public Want MPs to Vote for the Brexit Deal. (2020). Opinion. Retrieved from <https://www.opinium.com/resource-center/uk-the-public-want-mps-to-vote-for-the-brexit-deal/>.
- Brexit Five-year Anniversary Polling. (2021, Jun. 23). Savanta ComRes. Retrieved from <https://comresglobal.com/polls/brexit-five-year-anniversary-polling-23rd-june-2021/>.
- Brexit Vote Anniversary Poll. (2021). Savanta ComRes. Retrieved from https://2sjiwunnql41ia7ki31qqub1-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/2021/06/Brexit_20210622_03_Private.xlsx.
- Centre for Brexit Policy, Brexit Deal Red Wall Poll. (2020). Savanta ComRes. Retrieved from https://2sjiwunnql41ia7ki31qqub1-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/2020/12/Final_CBP_Weighted_Tables_20201201_Private.pdf.
- Swales, K. (2017). Understanding the Leave Vote. NatCen, London. Retrieved from https://natcen.ac.uk/media/1319222/natcen_brexplanations-report-final-web2.pdf.
- Brexit: The public's view five years after the EU referendum. (2021, Jun. 22). The National Centre for Social Research. Retrieved from <https://www.scotcen.org.uk/news-media/press-releases/2021/june/brexit-the-public%E2%80%99s-view-five-years-after-the-eu-referendum/>.
- Walgrave, S., Lefevere, J., & Hooghe, M. (2010). Volatiel of wispelturig? Hoeveel en welke kiezers veranderden van stemvoorkeur tijdens de campagne? In: Deschouwer, K., Dewit, P., Hooghe, M. & Walgrave, S. (eds). De stemmen van het volk. Een analyse van het kiesgedrag in Vlaanderen en Wallonie op 10 juni 2009. Brussel: VUB Press, 29-50.
- The Times Survey Results. (2019). YouGov. Retrieved from https://docs.cdn.yougov.com/8wzzyopkl9/TheTimes_VITracker_201118_W.pdf.

Kylich Yana

Ph.D. student, <https://orcid.org/0000-0002-2229-6143>, yana.nanana2702@gmail.com

Стаття надійшла / Article arrived: 02.12.2021

Схвалено до друку / Accepted: 30.12.2021